

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 5 września 2025 r.

Poz. 6397

UCHWAŁA NR XIX/119/25 RADY GMINY ORCHOWO

z dnia 28 sierpnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028”.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (T. jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (T. jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028”, stanowiący załącznik do uchwały.

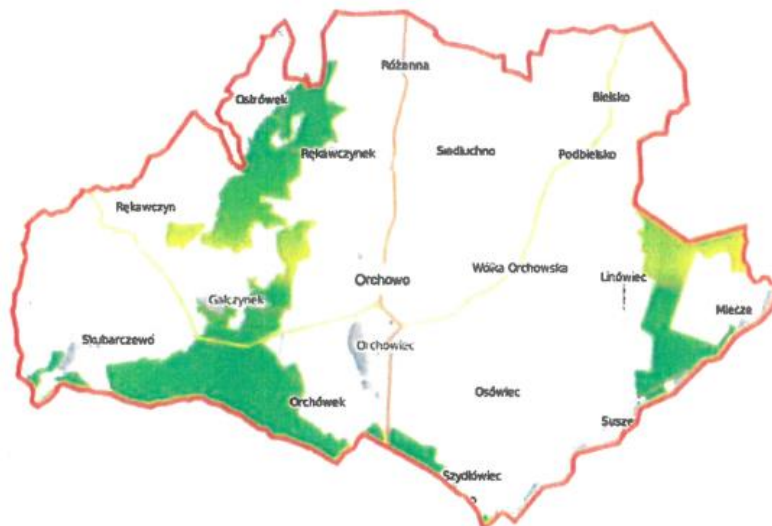
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Orchowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodnicząca
Rady Gminy Orchowo
(-) Janina Nowak

Załącznik
do Uchwały Nr XIX/119/25
Rady Gminy Orchowo
z dnia 28 sierpnia 2025 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025 - 2028

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego
Załącznik do pisma z dnia 22.07.2025 r. Nr W.W.K.Z. 5120.1659.6.2025

Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
Jolanta Gozdzalska
mgr Jolanta Gozdzalska

Wójt Gminy Orchowo
Grzegorz Matkowski
Grzegorz Matkowski

Orchowo 2025

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy	6
2. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3.1 Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami w Polsce	8
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	20
5. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Orchowo	24
5.1 Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków	25
5.2 Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków	27
5.3 Zabytki ruchome	32
5.4 Krajobraz kulturowy	33
5.5 Zabytki archeologiczne	35
5.5.1 Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	36
5.5.2 Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej	36
5.5.3 Zestawienie stanowisk archeologicznych	36
6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	38
6.1 Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	38
6.2 Uwarunkowania wynikające z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy	41
6.3.1 Park krajobrazowy	48
6.3.2 Obszar chronionego krajobrazu	50
6.3.3 Pomniki przyrody	51
6.3.4 Obszary uznane za kluczowe w ochronie przyrody	52
7. Ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	52
7.1 Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków nieruchomych	52
7.2 Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków ruchomych	57
7.3 Stan zachowania i zagrożenia dla stanowisk archeologicznych	58
8. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami	60
9. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	60
9.1 Gminna ewidencja zabytków	60
9.2 Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków	63
9.3 Ścieżki i szlaki edukacyjno-turystyczne piesze i rowerowe	63

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

9.4 Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	64
10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	65
11. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	67
12. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	67

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe jest jednym z fundamentalnych aspektów życia oraz działalności człowieka, kształtuje relacje międzyludzkie, określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe są cennym elementem kultury, który wpływa na otoczenie człowieka współczesnego, mając wszechstronny wpływ na jego życie codzienne.

Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem uzupełniającym do innych aktów planowania. Jest również dokumentem polityki administracyjnej podczas podejmowanych działań dotyczących inicjowania i koordynowania prac z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz promocji dziedzictwa kulturowego. Sporządzany

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

przez Wójta na okres 4 lat, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy.

Opracowanie to jest kontynuacją Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Orchowo na lata 2014-2017, który został przyjęty uchwałą nr XLIII/251/14 Rady Gminy Orchowo z dnia 27 marca 2014 r.

1. POŁOŻENIE I KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA GMINY

Gmina Orchowo położona jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego, zajmuje północną część powiatu słupeckiego. Od zachodu graniczy z gminami Trzemeszno i Witkowo, od południa z gminami Kleczew oraz Powidz, od wschodu z gminą Wilczyn i gminą Jeziora Wielkie leżącą w województwie kujawsko-pomorskim, a od północy z gminami Mogilno oraz Strzelno (także woj. kujawsko-pomorskie).

Gmina Orchowo zajmuje powierzchnię 9.812 ha, z czego około 72% stanowią użytki rolne, a około 18% użytki leśne oraz grunty zadrzewione. Gminę zamieszkuje 3693 mieszkańców [stan na 31.07.2024r.]. Sieć osadniczą gminy tworzą 22 wsie, w tym 11 wsi sołectkich: Bielsko, Linówek, Myślątkowo, Orchowo, Orchówek, Osówek, Różanna, Skubarczewo, Słowikowo, Szydłowiec, Wólka Orchowska. W centralnej części gminy znajduje się wieś Orchowo – siedziba władz samorządowych.

Gmina Orchowo o charakterze rolniczym, jest słabo zurbanizowana i zasiedlona, odznacza się dużą wartością krajoznawczą i przyrodniczą. Jej tereny zostały ukształtowane przez działanie lądolodu skandynawskiego. Występują tu niewysokie pagórki moreny czołowej, powstałe w miejscu dłuższego postoju lodowca, który osadzał tam przyniesiony z północy materiał skalny - głównie piaski, żwir i gliny oraz zagłębienia terenu wypełnione wodami roztopowymi tworząc liczne na tym terenie jeziora.

2. CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Założeniem niniejszego „Gminnego Programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo na lata 2025– 2028” jest ukierunkowanie działań Samorządu Gminnego mające na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania gminnego środowiska kulturowego. W celu realizacji powyższego założenia kluczowa jest realizacja szczegółowych zadań określonych w *Ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami*, z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zmianami) do których należą:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo stanowią:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024, poz. 1465 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zmianami).

Zgodnie z ustawą, do zadań gminy należy stworzenie sprzyjających czynności prawnych, finansowych oraz organizacyjnych mających na celu zachowanie, zagospodarowanie i utrzymanie zabytków; zapobieganie ich niszczeniu oraz niewłaściwemu użytkowaniu, jak również kontroli ich stanu oraz przeznaczenia.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

3.1 PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Art. 5 Konstytucji R.P. z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz.483), zgodnie, z którym: "Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego". Rozumiejąc zabytki, jako wspólne dobro narodowe, art. 82 konstytucji mówi: "obowiązkiem obywatela (...) jest troska o dobro wspólne".

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4 ustawy mówi o podejmowaniu przez organy administracji publicznej następujących celów:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zawarte w art. 5 pojęcie opieki nad zabytkami polega na:

- naukowym badaniu i dokumentowaniu zabytku,
- prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości,
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie oraz opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 wyróżnia się formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 22 ust. 4 organ wykonawczy gminy ma obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminie, nie wpisanych do rejestru zabytków. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

11 maja 2023 roku (Dz. U. 2023 poz. 951) stwierdza niezgodność przepisów umożliwiających wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków bez udziału właściciela – złamanie zasady ochrony własności oraz proporcjonalności.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zgodnie z art. 81 mówiącym o dotacjach przyznawanych przez jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r., poz. 54 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Reguluje kwestie związane z ochroną zabytków w przypadku zagrożenia wojennego i innych kryzysów. Określa ono działania zapobiegawcze, zabezpieczające, ratownicze i konserwatorskie, mające na celu ochronę zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 ze zmianami)

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zmianami)

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2024 r., poz. 725 ze zmianami)

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, wojewódzkim oraz lokalnym. W swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

4.1 STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 grudnia 2023 r., ogłoszono go w Monitorze Polskim (M.P. 2023 poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest Głównym założeniem programu jest *zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce*. Aby realizować ten cel wprowadzono trzy cele szczegółowe:

- weryfikację wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości,
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków,
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju poprzez edukację i partycypację.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego. Główne cele i priorytety programu:

1. Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego:

- Diagnoza stanu ochrony zabytków: struktura organizacyjna, stan zachowania, informacja i partycypacja publiczna.

2. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

- Wartościowanie,
- tworzenie planów ochrony,
- bezpieczeństwo zabytkowe,
- projektowanie konserwatorskie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

3. Cyfryzacja i usprawnienie procedur:

- Digitalizacja procesów inwestycyjno-budowlanych i dokumentacji,
- szkolenia specjalistyczne dla urzędów wojewódzkich.

4. Wdrożenie nowych technologii:

- Program AZP+ (zarządzanie dziedzictwem archeologicznym),
- Rozbudowa portalu zabytek.pl, digitalizacja archiwów.

5. Edukacja i świadomość społeczna:

- Włączenie edukacji o zabytkach do szkół,
- Kampanie i wsparcie służb mundurowych w ochronie zabytków.

6. Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym:

- Gminne programy ochrony, warsztaty konserwatorskie, rozwój kompetencji rzemieślniczych,

Program 2023–2026 to kompleksowy, czteroletni plan działań na rzecz ochrony dziedzictwa. Oparty na diagnozie stanu zabytków, zorientowany na cyfryzację, podnoszenie kompetencji i wykorzystanie nowych technologii. Z dużym naciskiem na udział społeczny, edukację i adaptację do zagrożeń klimatyczno–społecznych;

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Działania do 2030 r.: – Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO). – Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano: – ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu, – wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym, – wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich, – wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Audyty krajobrazowe województwa wielkopolskiego

Audyty krajobrazowe województwa wielkopolskiego zostały zatwierdzone przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Dokument ten stanowi istotne narzędzie polityki przestrzennej w zakresie ochrony, zarządzania oraz

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

planowania krajobrazu. Jego zapisy służą jako podstawa do podejmowania decyzji dotyczących kształtowania i zachowania walorów krajobrazowych, w szczególności poprzez uwzględnianie rekomendacji zawartych w dokumentach planistycznych zarówno na poziomie regionalnym, jak i lokalnym.

W analizie krajobrazu Wielkopolski zwrócono uwagę, że oprócz walorów przyrodniczych istotnym i wyróżniającym elementem jest dziedzictwo kulturowe, które stanowi zapis historycznego rozwoju przestrzennego regionu. Szczególnie znaczącą rolę odgrywa tutaj architektura sakralna – kościoły i klasztory, których wysokie wieże oraz masywne bryły często dominują w panoramie zarówno miast, jak i wsi.

Do ważnych komponentów krajobrazu zaliczają się także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej, takie jak pałace, dwory, zamki oraz zabudowania folwarczne. Obiektom tym najczęściej towarzyszą parki, które nie tylko mają wartość estetyczną i historyczną, ale również kształtowały lokalny krajobraz kulturowy. Niejednokrotnie stanowią one jedyne większe skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Krajobraz województwa wzbogacają także zabytkowe cmentarze. Ich stary drzewostan, charakterystyczny dla tych miejsc, jest ważnym elementem wizualnym – dobrze wpisującym się w przestrzeń zarówno miejską, jak i wiejską. W mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często lokalizowano na obrzeżach, stanowią one trwałe i rozpoznawalny składnik lokalnego pejzażu.

Wielkopolska wyróżnia się gęstą siecią osadniczą, z licznymi miastami i wsiami zachowującymi tradycyjne układy urbanistyczne i ruralistyczne. Charakteryzują się one wysokim stopniem zachowania zabytkowej zabudowy – mieszkalnej, usług publicznych, a także przemysłowej.

Do cech charakterystycznych krajobrazu regionu należą również zabytkowe wiatraki – szczególnie liczne w południowej części województwa – oraz aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych, które stanowią nieodłączny element krajobrazu rolniczego.

Na podstawie danych o formach ochrony i ukształtowaniu terenu można wskazać najważniejsze typy krajobrazów gminy Orchowo.

Pejzaż jeziorny – gmina obejmuje fragmenty dwóch ciągów rynnowych położonych w otoczeniu lasów i terenów podmokłych – typowo „krajobraz przyrodniczy/wodny”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Krajobraz leśny i podmokły – związany z otoczeniem jezior, z fragmentami dużych kompleksów leśnych w Powidzkim Parku Krajobrazowym.

Krajobraz rolniczy (ruralistyczny) – dominują pola uprawne, łąki, sady i infrastruktura wiejska typowa dla obszarów wiejskich Wielkopolski.

4.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Pozycja gminy Orchowo ze względu na swoją wielkość, położenie geograficzne i komunikacyjne oraz posiadane zasoby kulturowe jest zmarginalizowana zarówno w wojewódzkiej jak i powiatowej strategii rozwoju, aczkolwiek misje, które im przyświecają mogą być przez nią doskonale realizowane i rozwijane, ale jednak raczej tylko w zasięgu lokalnym.

W zaktualizowanej „Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku przyjętej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą nr XVI/287/2020 z dnia 27.01.2020 r., generalny cel strategii zdefiniowano w sposób następujący:

Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego..

Na potrzeby tak sformułowanego celu generalnego zaproponowano do realizacji cztery cele strategiczne oraz jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Dokument określa najistotniejsze uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa, model rozwoju przestrzennego, politykę przestrzenną i rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, obejmujące wszystkie zagadnienia istotne dla planowania przestrzennego.

W Planie omówiono szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego, które stanowi ważny element struktury przestrzennej krajobrazu Wielkopolski. Jest świadectwem historii, wpływającym na jakość życia lokalnych społeczności. Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego oraz kompleksowe gospodarowanie całym krajobrazem umożliwi harmonijny i zrównoważony rozwój, wpływa na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjności miast, miasteczek i obszarów wiejskich. Zasoby kulturowe województwa wielkopolskiego wpływają na kształtowanie tożsamości narodowej i regionalnej. Wykorzystanie historii, zabytków i tradycji podkreśla odrębność kulturową i istnienie regionalnej różnorodności. Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego oraz oparte na niej działania na rzecz pielęgnowania i kształtowania tożsamości wymaga wskazania obszarów ochrony krajobrazu kulturowego.

Plan zalicza gminę Orchowo do strefy wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych. Strefa ta obejmuje tereny o warunkach niesprzyjających intensywnej produkcji rolnej, niekwalifikujące się dla rekreacji o ponadlokalnym znaczeniu, położone na uboczu głównych tras komunikacyjnych i tym samym o ograniczonych szansach na rozwój działalności gospodarczej. Bez wsparcia z zewnątrz gminy położone w tych strefach, nie są w stanie przełamać bariery opóźnienia cywilizacyjnego, gospodarczego i technicznego. Oprócz rolnictwa – obecnie głównej gałęzi gospodarki, konieczne jest wspieranie pozarolniczej działalności produkcyjnej i usługowej, aktywizacji lokalnego potencjału, kulturowego i społecznego, w tym z wykorzystaniem lokalnych zasobów środowiska przyrodniczego. Wielofunkcyjność tych stref, wynikająca z istniejącego zagospodarowania, jak i potencjalnych możliwości rozwoju przestrzennego stanowi podstawę dla dalszego ich rozwoju. Rejony charakteryzujące się mniejszą przydatnością dla produkcji rolniczej powinny stanowić potencjalne obszary prowadzenia polityki zwiększania lesistości. Jedną z możliwości rozwoju w tej strefie jest zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Rozwój tego rodzaju działalności musi uwzględniać istniejące uwarunkowania dotyczące ochrony przyrody, kultury i krajobrazu. Dotyczy to w szczególności lokalizacji elektrowni wiatrowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Plan określa zasady zagospodarowania przestrzennego, które powinny być uwzględnione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W odniesieniu do gminy Orchowo są to:

1. Zasady kształtowania obszarów wiejskich:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo – parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych i gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- rozwijanie wsi z maksymalnym poszanowaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej i tworzenie zwartych układów urbanistycznych,
- wydobywanie w układzie przestrzennym elementów kompozycji urbanistycznej: dominant przestrzennych, osi widokowych, ekspozycji, sylwet, dolin, charakterystycznych form terenowych, grup zieleni, alei, rozłogów,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury,
- zapewnienie terenów sportowych i rekreacyjnych;

2. Zasady kształtowania otwartych przestrzeni:

- ograniczenie rozproszonej zabudowy mieszkaniowej i związanej z działalnością gospodarczą,
- zakaz wznoszenia w pobliżu jezior, rzek, kanałów, krajobrazowych punktów widokowych obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe i uniemożliwiających dostęp do nich;

3. Zasady kształtowania obszarów rekreacyjnych:

- dostosowanie chłonności zagospodarowania rekreacyjnego do pojemności środowiska przyrodniczego,
- dostosowanie charakteru zagospodarowania rekreacyjnego do typu środowiska przyrodniczego i położenia w stosunku do dużych miast, przy równoczesnym dążeniu do zróżnicowania form wypoczynku,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- narzucenie wielkości działek letniskowych zapewniających wypoczynek oraz wpisanie się w lokalny ekosystem,
- w miejscach masowego wypoczynku położonych w pobliżu terenów cennych przyrodniczo wprowadzenie atrakcyjnego zagospodarowania ograniczającego penetrację terenów chronionych, zachowanie odległości zabudowy od akwenów pozwalającej utrzymać równowagę ekologiczną oraz zapewnienie przynajmniej częściowej dostępności brzegów największych jezior dla zwierząt i ogółu osób korzystających z rekreacji.

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

5. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY ORCHOWO

Pierwsze wzmianki o Orchowie datowane są już na lata 1247 – 1369. Natomiast pierwsze dokumenty świadczące o istnieniu Orchowa pochodzą z czasów rządów Kazimierza Wielkiego (1333-1376). Wtedy to – dnia 23.X.1369 r. – chorąży gnieźnieński Mikołaj z rodu Rogalów, dziedzic na Wólce i Orchowie, każe spisać akt fundacyjny na budowę i uposażenie dwóch kościołów drewnianych na terenach swych włości.

W XV wieku Orchowo należało do rodu herbu Rogala. W latach 1427 – 1465 władał nim Jan Kosisko – chorąży dobrzyński. W tym okresie funkcjonowała też szkoła parafialna, której rektor sprawował obowiązki przy kościele. W latach 1789 - 1792 z fundacji dziedziczki Orchowa - Petroneli Mlickiej z Gałczyńskich powstał nowy, zachowany do dziś, kościół parafialny – drewniany, p.w. Wszystkich Świętych.

W latach utraty niepodległości ziemia orchowska należała do zaboru pruskiego. Granica pomiędzy zaborem rosyjskim i pruskim przebiegała wzdłuż linii brzegowej jeziora Suszewskiego od strony Świętnego. Władze prowadziły działalność osiedleńczą. Komisja Kolonizacyjna powołana w 1886 r. wykupywała ziemię od Polaków i osadzała Niemców, z których wielu z czasem spolonizowało się, wiernie służąc swej nowej ojczyźnie. W tym czasie, jako kolonia osadnicza powstało tzw. Orchowo Nowe z wybudowanym w 1895 r. dla Niemców - protestantów kościołem ewangelickim oraz niemiecką szkołą usytuowaną naprzeciw kościoła (obecnie ten neogotycki kościół jest pod wezwaniem Chrystusa Dobrego Pasterza). Drugi kościół niemiecki oraz szkoła znajdowały się we wsi Szydłowiec.

W czasie trwania I wojny światowej zarząd pruski buduje linię kolejową na trasie Mogilno-Gębice. Ostatni odcinek do Orchowa budowany jest już przez Polaków i oddany do użytku w 1921 roku. Linia ta jest wielkim osiągnięciem inżynierskim, na jej długości znajduje się 17 wiaduktów oraz 4 mosty i w większości trasa przebiega po wysokich nasypach, dzięki czemu jest bezkolizyjna. Trasę zamknięto dla ruchu pasażerskiego w 1987 r., natomiast do 1994 r. jeździły jeszcze pociągi towarowe. Po wojnie tereny obecnej gminy Orchowo należały do powiatu mogileńskiego, od 1 czerwca 1975 r. do 31 grudnia 1998 r. wchodziły w skład województwa konińskiego, a od 1 stycznia 1999 r. do dnia dzisiejszego są w granicach administracyjnych powiatu słupeckiego.

Wśród obiektów szczególnie cennych zlokalizowanych na terenie gminy wymienić należy wspomniany powyżej drewniany kościół p.w. Wszystkich Świętych wpisany do rejestru

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

zabytków. Do perełek sztuki sakralnej należy zaliczyć, również wpisany do rejestru zabytków, drewniany kościół z 1749 r. p.w. Św. Marcina wraz z dzwonnica położony na niewielkim wzniesieniu we wsi Linówiec. Na terenie gminy są jeszcze inne obiekty wpisane do rejestru, a mianowicie: poewangelicki kościół p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, kaplica grobowa Mlickich oraz dwór w Osówcu, a także domy w: Gałczyнку, Myślątkowie, Orchowie i Rękawczyźnie oraz trzy parki wchodzące dawniej w skład zespołów dworskich.

Na terenie Gminy obok dwóch czynnych cmentarzy rzymsko-katolickich, w Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się 11 cmentarzy ewangelicko-augsburskich oraz 2 cmentarze choleryków, przy czym żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków.

Ponadto na terenie gminy znajduje się kilka przydrożnych kapliczek, figur i krzyży zasługujących na szczególną uwagę, jednak tylko jedna z nich, w Linówcu jest wpisana do rejestru zabytków. W obrębie gminy żaden z układów ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych nie jest wpisany do rejestru zabytków.

5.1 ZABYTKI NIERUCHOME O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

GAŁCZYNEK

1. DOM NR 5, drewn.-mur.-glin., 4 ćw. XVIII,

Rej. Zab.: A – 379/121 z dn. 10 grudnia 1984 r.

LINÓWIEC

2. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FILIALNEGO P.W. ŚW. MARCINA:

- a. kościół, drewn., 1749, remont. 1993-1995,

Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 08.03.1933 r.

- b. dzwonnica, drewn., 2 poł. XVIII, remont. 1929,

Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 30 kwietnia 1984 r. i z dn. 30 listopada 2010 r.

- c. cmentarz przykościelny, ok. poł. XVIII, część dz. nr 7

Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 30 listopada 2010 r.

3. PARK DWORSKI, krajobrazowy, 2 poł. XIX,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Rej. Zab.: 267/9/A z dn. 30 kwietnia 1984 r. i z dn. 30 listopada 2010 r.

4. KAPLICZKA, mur., k. XIX,

Rej. Zab.: A – 266/8 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

MYŚLĄTKOWO

5. DOM NR 30, mur. -drewn., ok. 1910,

Rej. Zab.: A – 395/137 z dn. 26 lutego 1987 r.

6. PARK krajobrazowy, poł. XIX,

Rej. Zab.: A – 268/10 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

ORCHOWO

7. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH, ul. Ks. Nikodema Siega:

a. kościół, drewn., 1789-1792, remont. 1955, 1996-1998,

Rej. Zab.: A – 270/12 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

b. plebania, mur., 2 poł. XIX, remont.,

Rej. Zab.: A – 270/12 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

8. KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ob. Rzymskokatolickiego, par. p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, ul. Powstańców Wielkopolskich, mur., 1898-1900,

Rej. Zab.: A – 271/13 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

9. DOM NR 1, ul. Lipowa, mur., 1898 r; dz. nr 281

Rej. Zab.: 235/Wlkp/A z dn. 20 czerwca 2005 r.

OSÓWIEC

10. KAPLICA GROBOWA MLICKICH, właścicieli majątku Osówiec, ob. kaplica p.w. MB Różańcowej, mur., 1883,

Rej. Zab.: A – 272/14 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

11. DWÓR, mur.-drewn., 1 poł. XVIII, dobud. frontowych alkierzy 4 ćw. XIX, rozbud. ok. 1920, remont. l. 80 XX,

Rej. Zab.: A – 273/15 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

RĘKAWCZYN

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

12. DOM NR 10, dom, glin., 1798, rozbud. k. XIX, remont., dz. nr 22

Rej. Zab.: 913/Wlkp/A z dn. 10 grudnia 1984 r.

SŁOWIKOWO

13. PARK DWORSKI, krajobrazowy, I poł. XIX,

Rej. Zab.: A – 269/11 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

5.2 WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

BIELSKO

1. DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.
2. DOM NR 13, mur., 1911r.
3. DOM NR 28, mur., 1894r.
4. CMENTARZ CHOLERYKÓW, ok. 1850 r., nieczynny (dz. geod. Nr 431/1)
5. KAPLICZKA, I poł. XX w.

GALCZYNEK

6. ZAGRODA NR 5
 - a) budynek inwentarski II, mur., 1 ćw. XX w., remont.
7. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI 2 poł. XIX w., nieczynny (dz. geod. Nr 71).

LINÓWIEC

8. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:
 - a) dwór mur., ok. 1900, przebud. poł. XX,
 - b) oficyna II, mur., 1935 – 1937,
9. ZAGRODA NR 23:
 - a) dom, mur., 1 ćw. XX w.,
10. ZAGRODA NR 26:
 - a) dom, mur., pocz. XX w.,
 - b) budynek inwentarski, mur., 1910 w.
11. CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKOKATOLICKI, pocz. XX w., czynny.
12. Oficyna nr 15, obecnie budynek mieszkalny,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

13. Owczarnia nr 30, obecnie budynek gospodarczy,

MYŚLĄTKOWO

14. KAPLICZKA, mur., 1945r.

15. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, (dz. geod. nr 166), 2 poł. XIX, nieczynny.)

16. Wiadukt kolejowy [1],

17. Wiadukt kolejowy [2],

ORCHOWO

18. CMENTARZ PAR. RZYMSKOKATOLICKI, 2 poł. XIX w., czynny.

ul. Dr Bernardczyka

19. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w., nieczynny.

ul. Dworcowa

20. DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom, mur., 1914r.,

ul. Ks. Nikodema Siega

21. ZESPÓŁ PLEBANII PRZY KOŚCIELE PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH,;

a) szopa, drewn., 4 ćw. XIX w., remont.

22. KAPLICZKA, mur., 4 ćw. XIX w., remont.

23. FIGURA CHRYSYUSA, przy kościele par. p.w. Wszystkich Świętych, 1949 r.

ul. Kazimierza Wielkiego

24. DOM NR 10, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Kościuszki

25. DOM NR 19, mur., 1910r.

ul. Powstańców Wielkopolskich

26. PASTORÓWKA PRZY KOŚCIELE EWANGELICKO-AUGSBURSKIM, ob. rzym.-kat., późn. apteka, ob. dom parafialny, mur., 1898r.

27. SZKOŁA, ob. dom, mur., 1898 r.

28. ZAGRODA NR 9:

a) dom, mur., 1 ćw. XX w.,

ul. Szkolna

29. Rządówka, ob. budynek mieszkalny

ul. Dąbrowa 10

30. Dom, ul. Orchówek 2

31. Dom, ul. Lipowa 1

32. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ul. Szkolna 14

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- a) Rządówka, ob. budynek mieszkalny,
 - b) Chlewnia, ob. budynek gospodarczy,
 - c) Stodoła, ob. budynek gospodarczy,
33. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ul. Kazimierza Wielkiego 4
- a) Gorzelnia, ob. budynek nieużyteczny,

ul. Kazimierza Wielkiego 4

34. ZAGRODA NR 5:
- a) dom, mur. 1910 r.,
 - b) obora z chlewem, mur., 1910 r.,
 - c) stodoła, mur., 1910 r.
35. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:
- a) dom, mur, pocz. XX w.,
 - b) młyn - gorzelnia, mur., pocz. XX w.

ul. Wyzwolenia

36. GOSPODA, ob. paw. handlowy, szach., pocz. XX w., remont.
37. POCZTA, ob. dom, mur., ok. 1900 r.
38. DOM NR 8, mur., 1892 r.
39. Rządówka, ob. budynek mieszkalny ul. Dąbrowa 10
40. Wiadukt kolejowy [1],
41. Wiadukt kolejowy [2],
42. Linia kolei Mogilno-Orchowo, odcinek Różanna-Orchowo

ORCHÓWEK

43. KAPLICZKA, mur., 1945 r.
44. ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 12:
- a) szkoła, ob. dom, mur., 1901r.,
 - b) budynek gospodarczy, mur., 1901r.
45. DOM NR 14/15, mur., 1897r., remont.
46. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX, nieczynny.

OSÓWIEC

47. KAPLICZKA, mur., 1 ćw. XX w., remont.
48. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
- dworek
- a) rządówka, ob. dom, mur., 1 poł. XIX w., przebud.,
 - b) dom dla służby, mur., 1840r., przebud. 1910r.,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- c) oficyna, 2 poł. XIX w., przebud.,
- d) park krajobrazowy, pocz. XX w.,
folwark
- e) stajnia, ob. magazyn, mur., k. XVIII w., przebud.,
- f) chlewnia, mur., k. XVIII w., przebud.,
- g) stodoła I, ob. mieszalnia pasz, mur., k. XVIII w., remont.,
- h) stodoła II, ob. magazyn, mur., k. XVIII w.,
- i) magazyn zbożowy, mur., k. XVIII w.,
- j) wozownia, mur., k. XVIII w.,
- k) gorzelnia, mur., k. XVIII w., rozbud. l. 60 XX w.

PODBIELSKO

- 49. KAPLICZKA, mur., 1 poł. XX w., remont.
- 50. SZKOŁA, ob. dom nr 82, mur., 1912r.
- 51. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ob. zagroda nr 92, (dz. ewid. nr 371):
 - a) rządówka, mur., 2 poł. XIX,
 - b) stodoła, drewn., pocz. XX w.
- 52. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX, nieczynny.

RĘKAWCZYNEK

- 53. KAPLICZKA, 1945 r.

RÓŻANNA

- 54. KAPLICZKA, mur., ok. 1880r., remont.
- 55. ZESPÓŁ SZKOŁY:
 - a) szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,
 - b) chlew, ob. budynek gospodarczy, mur., 1915r.,
- 56. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
 - dworek
 - a) dwór, ob. dom, mur., 1 poł. XIX w., rozb. 2 poł. XIX w., rem. 1975,
 - b) pozostałości parku krajobrazowego, 1 poł. XIX w.
 - folwark
 - c) obora I, mur., 1900r.,
 - d) obora, mur., ok. 1910r.,
 - e) chlewnia, mur., pocz. XX w.,
 - f) stodoła I, mur., pocz. XX w.,
 - g) stodoła II, mur., pocz. XX w.,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- h) magazyn paszowy, mur., 1905r.,
- i) magazyn I, mur., pocz. XX w.,
- j) magazyn II, mur., pocz. XX w.,
- k) budynek gospodarczy, ob. stołówka, XIX/XX w.,
- l) gorzelnia, mur., pocz. XX w.

57. ZAGRODA NR 14:

- a) dom, mur., 1905r., remont.,
- b) ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.

58. ZAGRODA NR 18:

- a) obora, mur., 1901r., remont.,
- b) ogrodzenie z bramą, mur., ok. 1901r.

59. CMENTARZ CHOLERYKÓW, 2 poł. XIX w., nieczynny.

60. Wiadukt kolejowy

SIEDLUCHNO

61. KAPLICZKA, mur., k. XIX w., remont.

62. ZAGRODA NR 2:

- a) chlew I, mur., 1925r.,

63. ZAGRODA NR 11:

- a) budynek gospodarczy, mur.-kam., k. XIX w.,

64. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w., nieczynny.

SKUBARCZEWO

65. KAPLICZKA, mur., 1945r.

66. ZESPÓŁ DWORSKI, ob. Dom Pomocy Społecznej:

- a) dwór, mur., 2 poł. XIX w., przebud. 1976,
- b) pozostałości parku krajobrazowego, 2 poł. XIX w.

67. DOM NR 10, mur., 1903r.

68. DOM NR 14, mur., 1891r.

69. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

SŁOWIKOWO

70. ZESPÓŁ DWORSKI:

- a) oficyna, mur., 1900-1910r.,
- b) dwór, ob. budynek mieszkalny

71. DOM NR 10, mur., 4 ćw. XIX w.

72. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

SUSZEWO

73. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

74. ZESPÓŁ FOLWARCZNY

- a) Obora [1],
- b) Obora [2],
- c) Owczarnia

SZYDLÓWIEC

75. KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. fil. rzym.-kat. parafii w Linówcu, mur., 1864r.

76. KAPLICZKA, mur., 1946r., remont.

77. SZKOŁA, ob. dom nr 31, mur., 1900r.

78. ZAGRODA NR 7:

- a) dom, mur., k. XIX w., remont.,
- b) budynek gospodarczy, mur.-glin., k. XIX w.

79. ZAGRODA NR 8/9:

- a) budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.

80. ZAGRODA NR 12:

- a) dom, mur., XIX/XX w., remont.,
- b) chlew, mur.-kam., 1905r., remont.,
- c) stodoła, mur.-kam., 1905r., remont.

81. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, pocz. XIX, nieczynny.

WÓLKA ORCHOWSKA

82. ZAGRODA NR 6:

- a) dom, mur., 1904r.,

83. ZAGRODA NR 11:

- a) budynek inwentarski, mur., 1 ćw. XX w.

84. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

5.3 ZABYTKI RUCHOME

Na terenie gminy Orchowo zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków skupione są głównie w trzech zabytkowych obiektach sakralnych (kościół w Orchowie i Linówcu). Zabytki ruchome stanowią elementy wystroju i wyposażenia w/w kościołów. Są to głównie rzeźby, naczynia, obrazy, ołtarze i ich części oraz ambona i chrzcielnica:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- w kościele par. p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie - 12 obiektów wpisanych pod nr B-105/51 z dnia 15.09.1996 r.
- w kościele par. p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie - 3 obiekty wpisane pod nr B-107/53 z dnia 25.09.1996 r.
- w kościele filialnym p.w. Św Marcina w Linówcu - 10 obiektów wpisanych pod nr B-109/55 z dnia 13.05.1997 r.

Ponadto do rejestru zabytków ruchomych wpisana jest - pod nr B-110/56 z dnia 04.06.1997 r. prywatna kolekcja rzeźb – 36 obiektów, obecnie w posiadaniu spadkobierców byłego właściciela – poza terenem gminy.

5.4 KRAJOBRAZ KULTUROWY

Na terenie Gminy Orchowo nie ma układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków należy wymienić parki dworskie założone w stylu krajobrazowym.

Na terenie gminy znajduje się sześć parków dworskich: w Linówcu, Myślątkowie, Osówcu, Różannie, Skubarczewie i Słowikowie, z czego trzy wpisane do rejestru zabytków. Są to parki w miejscowościach: Linówiec, Myślątkowo i Słowikowo. Wszystkie są własnością komunalną.

Park w Linówcu

Powierzchnia właściwego parku wynosi 2,2165 ha. Stanowi on część dawnego obiektu, który obejmował również stary i nowy dwór wraz z otoczeniem. Północną granicę parku wyznacza linia pól uprawnych, południową - granica prywatnej posesji, na terenie której znajduje się mniejszy dwór. Południowo-wschodnią granicę stanowi droga do Orchowa, natomiast granica zachodnia biegnie wzdłuż dogi gruntowej. Park w Linówcu jest założeniem zabytkowym o przeszło 100 letniej historii. Park powstał prawdopodobnie około połowy XIX wieku jako założenie krajobrazowe o bogatym układzie ścieżek parkowych. Ukształtowanie terenu jest płaskie przy tendencji do łagodnego wznoszenia się na południu. Największymi obniżeniami terenu są dwa stawy: jeden ma kształt prostokątny, drugi kolisty, jednak w okresie suchego lata oba pozbawione są wody. W zachodnim krańcu parku mieściło się tzw. „wzgórze miłości”. Było to niewielkie podwyższenie terenu porośnięte lilakami, wśród których znajdowała się altana, stoliki, fotele. Dziś można tam odnaleźć tylko kamienie z fundamentów. Park ze wszystkich stron otaczają pola uprawne i łąki. Obiekt przecina jedna droga gruntowa, która małowniczo wije się między grupami drzew, łącząc północno-zachodni i południowo-wschodni

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

narożnik kompozycji. Grupy, kępy i masywy drzew przeplatają się z rozległymi polanami, na których można podziwiać drzewa o imponujących rozmiarach. Do najcenniejszych okazów należy dąb szypułkowy o obwodzie pierśnicy 451 cm i wysokości 31 m – zarejestrowany 15 grudnia 1956 r. decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, jako pomnik przyrody.

Park w Myślątkowie

Park o powierzchni 1,32 ha, kształtem zbliżony do trójkąta, swym wschodnim bokiem przylega do drogi w kierunku Orchowo-Mogilno. Dwa pozostałe boki parku tworzyły drogi dojazdowe do ośrodka gospodarczego – od strony północno-zachodniej droga asfaltowa prowadząca do zabudowań wiejskich, a od południa granicę stanowiła droga polna łącząca te zabudowania z szosą. Wokół dziedzica wznosiły się zabudowania gospodarcze i inwentarskie: kuźnia, obory, stodoły itd. Park z dawniej istniejącym dworem poprzez grupę drzew łączył się ze starym, zadrzewionym i zakrzewionym cmentarzem tworząc we wsi urozmaiconą ekologicznie enklawę. Ukształtowanie terenu w parku jest płaskie z wyjątkiem niewielkiego wzniesienia południowo-wschodniego kąta. Park przecina na dwie części nieczynny rów melioracyjny. Do największych drzew parku należała topola czarna zarejestrowana jako pomnik przyrody 12 lipca 1978 r. Decyzją Wojewody Konińskiego, powalona w 2011 r. w wyniku burzy. W 2021 roku dokonano rewaloryzacji północnej części parku polegającej na wytyczeniu ścieżek, założeniu trawnika, nasadzeniu roślin i montażu elementów małej architektury oraz urządzeń placu zabaw dla dzieci, a także wykonaniu punktu obserwacyjnego i gry terenowej.

Park w Słowikowie

Park krajobrazowy o powierzchni 2,0969 ha ma kształt nieregularnego sześciokąta. W obrębie obiektu nie ma żadnych zbiorników wodnych. Można tu wyodrębnić dwie części o różnym charakterze, formach użytkowania i roślinności. Mniejsza część frontowa to teren towarzyszący szkole, spełniający liczne funkcje podporządkowane obsłudze tego obiektu (dojazd, parkingi, teren gospodarczy, sportowy itp.). Pozostała część ma charakter parku z naturalnie rozwijającą się roślinnością. Przecina ją tylko jedna ścieżka. Powierzchnia parku w części południowej i centralnej ukształtowana jest płasko. Pozostałe krańce kończą się gwałtownymi uskokami oraz tarasem wznoszącym się ku centrum. Otwarte przestrzenie części frontowej parku stwarzają dalekie osie widokowe we wszystkich kierunkach prowadzące w głąb parku. Park otoczony jest podmokłymi łąkami i pastwiskami, a nawet bagnami. Rosną tam bardzo stare i okazałe drzewa. Do 1983 r. na terenie parku zarejestrowana była pomnikowa lipa drobnolistna o obwodzie 508

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

cm, która została powalona w wyniku burzy. Obecnie, jako pomniki przyrody zarejestrowane są od 17 lipca 1978 r. Decyzją Wojewody Konińskiego 2 dęby szypułkowe o obwodach 500 i 400 cm.

5.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Gmina Orchowo położona jest w południowej części Pojezierza Gnieźnieńskiego. Od południa sąsiaduje z takimi regionami geograficznymi jak: Równina Wrzesińska, Pojezierze Kujawskie i Dolina Konińska. Według podziału Wielkopolski na regiony B. Krygowskiego zmodyfikowanego przez W. Stankowskiego obszar gminy Orchowo leży w obrębie regionu IX – Wysoczyzna Gnieźnieńska, w obrębie której wyróżniono subregiony: Pagórki Ostrowskie, Obniżenie Niedzięgielskie, Równina Wylatkowska, Pagórki Orchowskie i Obniżenie Kosowsko – Szydłowieckie.

Cały teren cechuje się bardzo niespokojną rzeźbą terenu z licznymi obniżeniami, często bezodpływowymi, zabagnionymi i zatorfionymi. Najwyżej położony punkt na terenie gminy znajduje się w południowej części gminy w odległości ok. 600 m od miejscowości Myślątkowo i wynosi 129,3 m npm. Natomiast najniższy położony punkt zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części gminy w miejscowości Suszewo i wynosi 103 m npm.

Gmina Orchowo leży w zlewni rzeki Noteć, która przepływa wzdłuż zachodniej granicy gminy. Otacza ją wiele malowniczych jezior położonych wśród lasów, charakteryzujących się wysoką czystością wód:

- od strony wschodniej - Jezioro Ostrowskie,
- od południa - Jezioro Kownackie, Jezioro Suszewskie, Jezioro Budzisławskie,
- od północy - Jezioro Kamienieckie,
- w obrębie gminy - Jezioro Orchowskie oraz Jeziora Słowikowo, Sineckie, Degnera.

Gmina Orchowo charakteryzuje się dobrą jakością gleb (prawie 82% jej powierzchni stanowią gleby klas III i IV).

Teren gminy został rozpoznany archeologicznie. Na jego obszarze znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską, które grupują się w kilku partiach omawianego obszaru – na zachód od Różanny i od Myślątkowa, po zachodniej stronie drogi Wólka Orchowska – Podbielsko, na południowo-wschód od Orchówka, wokół jeziora Orchowskiego oraz Orchowa i Orchówka i wzdłuż cieku wodnego pomiędzy jeziorami Budzisławskim i Suszewskim.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

5.5.1 STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Na terenie gminy Orchowo nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

5.5.2 STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE O WŁASNEJ FORMIE KRAJOBRAZOWEJ

Na terenie gminy Orchowo nie zarejestrowano stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej (domniemane grodziska w Słowikowie i Osówcu to najprawdopodobniej formy naturalne)

5.5.3 ZESTAWIENIE STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Orchowo pochodzą z młodszej epoki kamiennej – neolitu, jednak intensyfikacja osadnictwa ma miejsce w późnej epoce brązu i epoce żelaza, przede wszystkim w okresie funkcjonowania kultury łużyckiej. Potwierdzają to odkrycia nad Jeziorem Orchowskim, gdzie w naturalnym miejscu obronnym znajdowała się osada z okresu kultury łużyckiej, a także znaleziska archeologiczne, takie jak: ozdoby z brązu (bransolety i nagolenniki) oraz ceramika. Na terenie gminy widoczne są też ślady kultury przeworskiej, a następnie liczne osadnictwo związane z okresem wczesnego średniowiecza. Świadczyć o tym może znaleziony w Jeziorze Orchowskim hełm woja czeskiego prawdopodobnie pochodzący z czasów najazdu Brzetysława, księcia czeskiego, na ziemię

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Orchowo z podziałem na fakty osadnicze:

TYP STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO	ILOŚĆ	W TYM WPISANY DO REJESTRU
a. grodziska	-	-
b. osady	195	-
c. cmentarzyska	2	-

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy są reprezentowane przez cmentarzyska oraz osady.

Dobrze zachowane cmentarzysko z okresu kultury łużyckiej położone jest w Różannie. Natomiast bardzo duża osada wczesnośredniowieczna pełniąca ważną rolę w regionie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

zlokalizowana jest w Orchowiu Dolnym (obecnie ul. Orchówek). Inną dużą osadą z tego okresu jest Słowikowo (nazwa lokalna Rękawczyn), gdzie wg źródeł archiwalnych znajdował się także kościół wraz z cmentarzem.

Ślady osadnictwa występują także w pobliżu takich miejscowości jak Linówek, Osówek, Szydłówek, Myślątkowo. Są to interesujące pod względem usytuowania i zachowanego materiału osady kultury łużyckiej, wczesnego średniowiecza oraz późnośredniowieczne. Są one cenne przede wszystkim pod względem poznawczym dla problematyki osadnictwa na terenie gminy Orchowo.

Wykaz obiektów archeologicznych:

1. OSADA PÓŻNOŚREDNIOWIECZNA, SZYDŁÓWIEC
2. OSADA WCZESNOŚREDNIOWIECZNA, OSÓWIEC
3. OSADA WCZESNOŚREDNIOWIECZNA, ORCHÓWEK
4. OSADA KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH, ORCHÓWEK
5. OSADA KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH, SCHYLEK NEOLITU, MYŚLĄTKOWO
6. OSADA KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ, ŁUŻYCKIEJ I PRZEWORSKIEJ, ORCHOWO
7. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, SŁOWIKOWO-SKUBARCZEWO
8. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, ORCHOWO
9. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, BIELSKO
10. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, MYŚLĄTKOWO
11. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, ORCHOWO
12. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, OSÓWIEC-SUSZEWO-SZYDŁÓWIEC
13. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, WÓLKA ORCHOWSKA
14. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, LINÓWIEC

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

15. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, MLECZE

16. ZESPÓŁ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH, OSTRÓWEK

6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

6.1 UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Orchowo, zostało opracowane w 2012 r. i przyjęte Uchwałą Nr XXVI/203/12 Rady Gminy Orchowo z dnia 20 grudnia 2012 r. W rozdziale II pkt. 4 określone zostały Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w sposób następujący: Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, większość obiektów zabytkowych związana jest z dawnymi majątkami ziemskimi (zespoły dworskie, folwarczne i pałacowe), a w mniejszym stopniu są to obiekty użyteczności publicznej oraz indywidualne budownictwo zagrodowe. Ochroną konserwatorską należy objąć zespoły oraz pojedyncze obiekty, zawarte w spisie obiektów zabytkowych gminy (Gminnej Ewidencji Zabytków). Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te obiekty, które są wpisane do rejestru zabytków.

Granice ochrony i zalecenia konserwatorskie

1. Założenia rezydencjonalne i sakralne.

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie: lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Archeologia.

Zasięg poszczególnych stanowisk wyznaczono na podstawie badań powierzchniowych i oznaczono na planszy kierunków studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

przestrzennego obszar ten jednak nie musi odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Dlatego też należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej zasięgu stanowiska. Stąd w przypadku koncentracji stanowisk na danym obszarze zaleca się operowanie pojęciem zespołu stanowisk archeologicznych. Zespoły stanowisk archeologicznych również przedstawiono na załączniku graficznym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Orchowo”.

3. Cmentarze.

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 m oraz o wyłączenie jej z zabudowy. Nieczynne cmentarze wymagają renowacji.

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Ponadto postuluje się wyłączenie spod zabudowy najbliższego otoczenia cmentarzy.

4. Pojedyncze obiekty budowlane.

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem. Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub upoważnionego przez niego Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- uzgodnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub upoważnionego przez niego Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

Zalecenia konserwatorskie dotyczące reliktyw archeologicznych

Strefa ochrony zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim jej sąsiedztwie, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Zadania inwestycyjne związane z szeroko płaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. kopalni, odkrywki, eksploatacja złóż, drogi, hale przemysłowe).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szeroko płaszczyznowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Natomiast w rozdziale III pkt. 4. określone zostały *Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej*.

Na obszarze gminy, w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obowiązują zasady ich ochrony określone w przepisach odrębnych i opisane w rozdziale II.4. „Studium”

W stosunku do pozostałych obiektów zabytkowych, znajdujących się w ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy określać dopuszczalność ich przebudowy i rozbudowy, przyjmując zasadę zachowania wysokości, kształtu bryły oraz układu artykulacji i opracowania dekoracji elewacji, z dopuszczeniem odstępstw w sytuacji, gdy będzie to kolidowało z wymaganiami ładu przestrzennego. Z uwagi na skalę opracowania rysunku Studium, pojedyncze obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru, jak i znajdujące się w ewidencji) nie są wyróżnione na tym rysunku.

Na obszarze gminy nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej, ze względu na nie występowanie dóbr kultury współczesnej zasługujących na ochronę.

6.2 UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY

Gmina Orchowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Uchwalone i ogłoszone plany zagospodarowania przestrzennego dotyczą tylko niektórych terenów na obszarze gminy Orchowo. W § 6 poniżej wymienionych uchwał dotyczących uchwalenia zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Orchowo uchwała się ustalenia szczegółowe dla terenów objętych zmianą planu. Są to zapisy o następujących treściach:

1. W uchwale z dnia 21 czerwca 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Orchowo – „§ 6 pkt. 2 „SŁOWIKOWO” tiret drugi - (dz. Nr 50) ...Teren nieczynnego cmentarza ewangelicko-augsburskiego. Obszar pozbawiony jakichkolwiek materialnych walorów zabytkowych. Postuluje się upamiętnienie tego miejsca poprzez usytuowanie kamienia, tablicy lub krzyża w uzgodnieniu z kościołem, który był jego właścicielem.”
2. W uchwale z dnia 31 marca 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla gm. Orchowo – § 6 pkt. 2 „ORCHÓWEK” – (dz. Nr 160/3, 160/4, 160/10, 160/11) ...Na tym terenie zlokalizowany jest zespół osad od kultury łużyckiej do

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

wczesnego średniowiecza, objęty strefą „OW” obserwacji archeologicznej. Wszelka działalność inwestorska może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim. Inwestor zobowiązany jest do powiadomienia Kierownika Służb Ochrony Zabytków w Koninie o terminie rozpoczęcia prac ziemnych z co najmniej dwutygodniowym wyprzedzeniem w celu zapewnienia nadzoru konserwatorskiego. Koszty nadzoru obciążają inwestora.”

3. W uchwale z dnia 19 marca 2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Gminy Orchowo - § 6 pkt. 1 „ORCHOWO” – (działka nr 166) ...Południowa część działki położona jest w strefie „OW” obserwacji archeologicznej. W związku z tym wszelkie inwestycje na tym obszarze mogą być prowadzone wyłącznie pod archeologicznym nadzorem konserwatorskim, a inwestor zobowiązany jest do powiadomienia służby konserwatorskiej o terminie rozpoczęcia prac ziemnych, z co najmniej tygodniowym wyprzedzeniem.”
4. W uchwale z dnia 29 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki oznaczonej nr ewid. 8/6, położonej w miejscowości Osówiec, działki oznaczonej nr ewid. 63, położonej w miejscowości Różanna, części działki oznaczonej nr ewid. 23, położonej w miejscowości Wólka Orchowska - § 7

„W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, ustala się:

1. Strefę ochrony stanowisk archeologicznych dla obszaru działki o nr ewid. 8/6 w Osówcu.
 2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.
5. w uchwale z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w miejscowościach Mlecze i Kossakowo w gminie Orchowo - § 7

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.
 2. Na terenie 18 Młeczy znajduje się obiekt o walorach zabytkowych - posesja nr 5 objęty ochroną konserwatorską.
 3. Planowane roboty budowlane polegające na remoncie, rozbudowie, przebudowie czy rozbiórce obiektów objętych ochroną konserwatorską, wymagają opinii Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – kierownikiem Delegatury w Koninie.
6. W uchwale z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie wsi Osówiec w gminie Orchowo - § 7 „W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego:
1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla zespołu dworsko - folwarcznego w centrum wsi Osówiec w granicach przedstawionych na rysunku planu w obrębie której nakazuje się:
 - b) zachowanie historycznej parcelacji, zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
 - c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - d) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - e) zharmonizowanie nowych obiektów z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
 - f) zharmonizowanie nawierzchni alejek z zabytkowym sąsiedztwem.
 2. Na obszarze objętym opracowaniem usytuowane są obiekty o walorach zabytkowych, podlegające ochronie konserwatorskiej. Część z nich wpisana jest do rejestru zabytków:
 - a) na terenie 2U – KAPLICA GROBOWA MILICKICH, właścicieli majątku Osówiec, ob. kaplica p.w.. MB Różańcowej, murowana z 1883r., - Rej. Zab.: A – 272/14 z dn. 30 kwietnia 1984r.
 - b) na terenie ZP/ZK – KAPLICZKA, murowana z I ćw. XX w.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

c) na terenie 4ZP w strefie ochrony konserwatorskiej – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO:

- dwór, murowano – drewniany z 1 poł. XVIII – Rej. Zab.: A – 273/15 z dn. 30 kwietnia 1984r.
- oficyna, 2 poł. XIX przebudowana,
- park krajobrazowy z początku XX w.
- wozownia, murowana, k. XVIII,

d) na terenie RU w strefie ochrony konserwatorskiej – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO - folwark:

- stajnia, ob. magazyn, mur., k. XVIII, przebudowana,
- chlewnia, mur., k. XVIII, przebudowana,
- stodoła I, ob. mieszalnia pasz, murowana. z k. XVIII
- stodoła II, ob. magazyn, mur., k. XVIII,
- magazyn zbożowy, mur., k. XVIII,
- gorzelnia, murowana, k. XVIII, rozbudowana w latach 60 XX.

e) na terenie 1MWn:

- dom dla służby, murowany, z 1840r. przebudowany w 1910 r.,

f) na terenie 2MW/U

- rządcówka z 1 poł. XIX

3. Obowiązuje nakaz uzyskania pozwolenia od właściwego miejscowo konserwatora zabytków na wykonanie wszelkich prac planowanych na obszarze lub w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

4. Pozostałe inwestycje planowane na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej oraz dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską, ale położonych poza wyznaczoną strefą, a dotyczące

- a) rozbiórki obiektu,
- b) przebudowy i remontu obiektu,
- c) zmiany sposobu użytkowania,
- d) budowy nowych obiektów, w tym ogrodzeń,
- e) budowy i modernizacji sieci infrastruktury technicznej z przyłączami,
- f) wycinki i nasadzenia, projektowania zieleni,
- g) prac ziemnych

wymagają uzyskania pozytywnej opinii konserwatorskiej,

5. Cały teren opracowania znajduje się w strefie ochrony stanowisk archeologicznych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych ustala się obowiązek uzgadniania z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych,

6. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:

- a) rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- b) ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- c) badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- d) stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu,

7. Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem właściwego miejscowo konserwatora zabytków, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych”.

8. W uchwale z dnia 28 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie wsi Różanna w gminie Orchowo - § 7.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego:

1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla zespołu dworsko - folwarcznego w centrum wsi Różanna, ze względu na walory historyczne i architektoniczne w granicach przedstawionych na rysunku planu w obrębie której nakazuje się:

- a) zachowanie historycznego rozplanowania,
- b) zachowanie historycznej parcelacji, zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
- c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- d) zachowanie zabytkowej zieleni,
- e) zharmonizowanie nowych obiektów z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- f) zharmonizowanie nawierzchni alejek z zabytkowym sąsiedztwem;

2. Na obszarze objętym opracowaniem usytuowane są objekty o walorach zabytkowych, podlegające ochronie konserwatorskiej:

- a) na terenie 2KD-D - KAPLICZKA św. Wawrzyńca, z około 1880r, murowana,
- b) na terenie 5MN - ZESPÓŁ SZKOŁY:
 - szkoła z I ćw. XX w. murowana – obecnie budynek mieszkalny,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- chlew przy szkole z 1915r. murowany – obecnie budynek gospodarczy,
 - c) na terenie 3ZP – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO:
 - dwór murowany z 1 połowy XIX w., rozbudowany w 2 poł. XIX w.,
 - pozostałości parku dworskiego – krajobrazowego z 1 poł. XIX w.,
 - d) na terenie RU – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO - folwark:
 - obora I, murowana z ok. 1900r.
 - obora II, murowana z ok. 1910r.
 - chlewnia, murowana z początku XX w.
 - stodoła I, murowana z początku XX w.
 - stodoła II, murowana z początku XX w.
 - magazyn paszowy, murowany z 1905r.
 - magazyn I, murowany z początku XX w.
 - magazyn II, murowany z początku XX w.
 - budynek gospodarczy z przełomu XIX/XX w.
 - gorzelnia, murowana z początku XX w.,
 - e) na terenie 4RM – ZAGRODA NR 14:
 - dom, murowany z 1905r.
 - ogrodzenie z bramą, murowane z początku XX w.,
 - f) na terenie 2RM:
 - ZAGRODA NR 18 na działce nr ewid. 38 i 39:
 - dom murowany z 1901r.
 - obora murowana z 1901r.
 - stodoła murowana z 1901r.
 - ogrodzenie z bramą, murowane z ok. 1901r.
- 3) Inwestycje planowane na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej oraz dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską, ale położonych poza wyznaczoną strefą a dotyczących:
- a) rozbiórki obiektu,
 - b) przebudowy i remontu obiektu,
 - c) zmiany sposobu użytkowania,
 - d) budowy nowych obiektów, w tym m. in. ogrodzeń,
 - e) budowy i modernizacji sieci infrastruktury technicznej z przyłączami,
 - f) wycinki i nasadzenia, projektowania zieleni,
 - g) prac ziemnych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

wymagają uzyskania przez inwestora pozytywnej opinii konserwatorskiej;

- 4) Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim ich sąsiedztwie, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne właściwego miejscowo konserwatora zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

6.3 Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

Szata roślinna gminy jak i pozostałe elementy środowiska przyrodniczego przedstawiają dużą wartość i są niewątpliwym walorem gminy Orchowo. Lasy na terenie gminy zajmują powierzchnię 1864 ha, co stanowi 18,5% ogólnej powierzchni gminy. Największy kompleks leśny gminy występuje po wschodniej stronie rynny jezior: Skubarczewskiego, Słowikowskiego i Kamienieckiego. Dominującym siedliskiem jest tutaj bór mieszany oraz bór mieszany świeży. Występują także las mieszany i bór mieszany wilgotny. Drzewostan to monokultura sosny z nieznacznymi domieszkami olchy, dębu i brzozy o niewielkim zróżnicowaniu wiekowym.

Następne kompleksy leśne spotykamy we wschodniej części gminy:

- przy drodze z Linówca do Orchowa, gdzie dominuje siedlisko lasu mieszanego i olchy, ale występuje tu cała mozaika różnowiekowych drzewostanów poczynając od sosny poprzez dąb, buk, brzozę i grab.
- lasy przylegające do jezior: Suszewskiego, Kownackiego, Ostrowskiego i otulające grunty wsi Mlecze. Występuje tutaj siedlisko boru mieszanego świeżego oraz lasu mieszanego i lasu świeżego, a w partiach niżej położonych lasu wilgotnego i olchy.

Interesującym drzewostanem, niekiedy o charakterze pomnikowym odznaczają się stare parki podworskie oraz stare cmentarze.

O cennym środowisku przyrodniczym gminy świadczy fakt, że cały jej obszar znalazł się w granicach obszaru objętego prawną ochroną przyrody, a mianowicie w granicach Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz Powidzkiego Parku Krajobrazowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Wspomnieć również należy, iż część terenu Gminy Orchowo znajduje się w granicach obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty w ramach sieci ekologicznej Natura 2000. Obszar ten oznaczony symbolem PLH300026 Pojezierze Gnieźnieńskie obejmuje m.in. jeziora, w których występują najlepiej zachowane w Wielkopolsce formacje podwodnych łąk ramienicowych *Charetea*. Jeziora: Niedzięgiel, Budziszawskie, Czarne są jedynymi ostojami niektórych gatunków ramienic w skali Polski, a nawet Europy. Jeziora ramienicowe stanowią aż 14,3% powierzchni Ostoi. Obszar ma ważne znaczenie dla zachowania podwodnych łąk ramienicowych w Polsce. Lasy wchodzące w skład Ostoi cechują się także najlepiej zachowanymi w Wielkopolsce świetlistymi dąbrowami *Potentillo albae-Quercetum*. Wyróżniającym dla tego obszaru elementem szaty roślinnej są także kalcyfilne łąki o zmiennej wilgotności (trzęślicowe oraz świeże) oraz torfowiska nakredowe rozwijające się na pokładach kredy jeziornej.

Walory przyrodnicze gminy powodują, że rozwój i działalność gospodarcza podporządkowana jest wymogom ochrony środowiska naturalnego. Ochronie podlega również krajobraz kulturowy, czyli efekt działalności człowieka w przyrodzie w przeszłych czasach. Na terenie gminy spotykamy trzy formy ochrony przyrody chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody. Są to: park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu i pomniki przyrody.

6.3.1 PARK KRAJOBRAZOWY

6108, 66 ha powierzchni gminy Orchowo leży na obszarze Powidzkiego Parku Krajobrazowego zgodnie z Uchwałą Nr XXIX/753/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 marca 2017r. w sprawie Powidzkiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Wiel. z 2017r., poz. 2940). Park obejmuje tereny znajdujące się na obszarze gmin: Kleczew, Orchowo, Ostrowite, Powidz, Słupca, Wilczyn, Witkowo. Ochroną objęto 24887,21 ha gruntów znacznie zróżnicowanych pod względem przyrodniczym. Znajdują się tam lasy, jeziora, torfowiska i łąki oraz tereny intensywniej użytkowane przez ludzi, jak pola i zabudowa o charakterze wiejskim. Zasadniczym elementem decydującym o charakterze tego Parku jest system kilkunastu polodowcowych jezior na ogół o wyraźnie wydłużonym kształcie, jednocześnie bardzo głębokich. Wśród nich wielkością wyróżniają się Jezioro Powidzkie i Jezioro Skorzęcińskie (Niedzięgiel), dawniej uznawane za bardzo czyste. Właśnie utrzymanie właściwych parametrów fizyko-chemicznych wody jest jednym z istotniejszych wyzwań w zakresie ochrony wartości przyrodniczych i turystycznych tego terenu. Zagrożenia te po części

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

wynikają ze znacznego zagęszczenia obiektów służących rekreacji (ośrodki, domki, pomosty) i ilości odwiedzających je osób, ale także ze znacznych powierzchni pól uprawnych w zlewni jezior oraz niedostatecznego rozwoju stref buforowych hamujących spływ nawozów. Obecnie coraz częściej specjalistyczne badania wykazują znaczące odstępstwa od norm, co stwarza bezpośrednie zagrożenie także dla rozwoju czy dalszego trwania dobrze dzisiaj rozwiniętej bazy turystycznej i rekreacyjnej. Zachowanie tutejszej przyrody leży, więc zatem w interesie nie samej tylko przyrody i służb bezpośrednio zajmujących się jej ochroną, ale również mieszkańców i samorządów poszczególnych gmin, właścicieli ośrodków wczasowych czy pól namiotowych, a wreszcie samych turystów. W PPK w celu zapewnienia dodatkowej ochrony utworzono kilkanaście pomników przyrody i jeden użytek ekologiczny chroniący cenną, torfowiskową szatę roślinną.

Zasoby przyrodnicze parku są stosunkowo słabo rozpoznane, niewiele jest specjalistycznych, aktualnych opracowań prezentujących wyniki szczegółowych analiz. Stosunkowo dużo informacji jest dostępnych o florze roślin naczyniowych badanej m. in. przy okazji prac na Pojezierzu Gnieźnieńskim. W granicach parku stwierdzono ok. 990 gatunków roślin, w tym 60 chronionych oraz 216 zbiorowisk roślinnych. Spośród zanotowanych tam gatunków za zagrożone w skali Polski uznaje się 25. Natomiast z rzadkich w Wielkopolsce fitocenozy stwierdzono 129 syntaksonów. Z najciekawszych roślin torfowiskowych wymienić należy rosiczki (2 gatunki), wełniankę pochwowatą, borówkę bagienną i kilka gatunków mchów torfowców. W litorali jezior zobaczyć można grzybień białe i północne, a na łąkach groszek błotny, goździka pysznego, fiołka mokradłowego, bukwice zwyczajną, dzwonka syberyjskiego, selemnicę żyłkowaną i kukułę plamistą. W lasach natomiast widłaka jałowcowatego i spłaszczonego, kokorycz wątlą, turówkę leśną, buławnika wielkokwiatowego i gnieźnika leśnego. Do największych zbiorowisk roślinnych należą: podwodne łąki ramieniowe, zespół lilii wodnych, zespół osoki aloesowatej, mszar z turzycą bagienną, świetlista dąbrowa, bór bagienny, ols torfowcowy, łąg jesionowo-wiązowy, grąd środkowoeuropejski, łąka trzęślicowa, łąka rdestowo-ostrożeńiowa, murawy stepowe.

Także o faunie parku informacje są dość ubogie. Najwięcej materiałów dotyczy ptaków. Obecnie na liście znajdują się 174 gatunki. Z pozostałych kręgowców zanotowano 34 gatunki ssaków, 10 płazów, 5 gadów i 22 ryb. Na jeziorach parku zobaczyć można 5 gatunków perkozów, z czego 3 gniazdują w nadbrzeżnych szuwarach. Wieczorami usłyszeć można charakterystyczne, buczące głosy rzadkiego baka, który w liczbie kilkunastu par zamieszkuje kilka tutejszych jezior. Także z szuwarami wiąże się gniazdowanie łabędzi niemych, głowienki,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

czernicy, błotniaka stawowego, wąsatki i trzciniaka. Środowiska wodne są też istotne dla płazów. Z ciekawych można tu zobaczyć kumaka nizinnego, ropuchę zieloną, rzekotkę drzewną i traszkę grzebieniastą. Wartościowe z przyrodniczego i gospodarczego punktu widzenia są zespoły ichtiofauny, zwłaszcza dużych i głębokich jezior wykazujących jeszcze cechy jezior sielawowych z sielawą i sieją. Z rzadszych gatunków gdzieś w płytkich wodach zobaczyć można piskorza. Ryby są głównym pokarmem spotykanych czasem nad jeziorami bielików, kormoranów, zimorodków i wydr oraz obserwowanych głównie zimą traczy nurogęsi.

W lasach napotkać można również kilka ciekawych gatunków zwierząt. Są to przede wszystkim: bocian czarny, kania czarna, kania ruda, trzmielojad, żuraw, muchołówka mała, lerka czyli skowronek borowy, gronostaj, borsuk, daniel. Na polach i łąkach oraz w pobliżu gospodarstw gniazdują: bocian biały, dudek, płomykówka, pójdzka, białorzotka i ortolan. Na torfowisku w użytku ekologicznym „Jezioro Czarne” dawniej stwierdzono rzadką, najmniejszą europejską ważkę – iglicę.

Tereny parku cechują się także znacznymi walorami krajobrazowymi. Decyduje o tym różnorodność ekosystemów, ale przede wszystkim system jezior rynnowych często o urozmaiconej linii brzegowej, czasem z malowniczo położonymi wyspami. Dzisiaj krajobraz ten w wielu punktach znacząco zniekształcony został przez zabudowę letniskową, dawniej lokalizowaną nawet tuż przy brzegach wód, przez co zatrić nie tylko naturalną fizjonomię, ale stał się także mniej atrakcyjny dla turystów. Obecne działania zabezpieczające ciekawsze fragmenty brzegów zmierzają do ograniczania rozwoju zabudowy i odsuwania jej możliwie daleko od jezior, co ma również duże znaczenie dla ochrony czystości wód.

6.3.2 OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Cała powierzchnia gminy znajduje się w granicach Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Jest to obszar chroniony, ustanowiony przez Wojewódzką Radę Narodową w Koninie Uchwałą nr 53 z dnia 29 stycznia 1986r. Na obszarze tym wymogi ochrony kojarzone są z wymogami racjonalnej gospodarki, nie są, więc to obszary wyłączone z użytkowania gospodarczego, ale obszary, na których formy gospodarowania są dostosowane do określonych rygorów ochrony. Szczegółowe zasady zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu zawarte są ww. uchwale WRN, ale generalnie należy przyjąć, że na obszarach tych zakazuje się lokalizowania nowych i rozbudowy starych obiektów

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

powodujących zanieczyszczenie powietrza, wody i gleby lub uciążliwych dla otoczenia jako źródła hałasu czy wydzielania odraźających woni.

6.3.3 POMNIKI PRZYRODY

Na obszarze gminy Orchowo występuje wiele okazów drzew o wysokiej wartości przyrodniczej oraz krajobrazowej i kulturowej. Są one objęte ochroną prawną. Zestawienie pomników przedstawia poniższa tabela:

Lp.	Miejscowość	Utworzony	Podstawa prawna	Rodzaj obiektu	Położenie	Opis
1.	Linówek	15.12.1956 r.	Prez. WRN Bydgoszcz	Dąb szypułkowy	Park w Linówcu	Ob. pierśnicy: 450 cm; wys. 23m;
2.	Orchówek	02.03.1954 r.	Prez. WRN Bydgoszcz	Dąb szypułkowy	Las k/Orchówka	Ob. pierśnicy: 600 cm; wys. 15m;
3.	Słowikowo	17.07.1978 r.	Decyzja Wojewody Konińskiego	Dąb bezszypułkowy	Park w Słowikowie	Ob. pierśnicy: 500 cm; wys. 20m
4.	Słowikowo	17.07.1978 r.	Decyzja Wojewody Konińskiego	Dąb bezszypułkowy	Park w Słowikowie	Ob. pierśnicy: 400 cm; wys. 20m
5.	Orchowo	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Dąb szypułkowy	Orchowo ul. Dworcowa	Ob. pierśnicy: 272 cm;
6.	Słowikowo	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Dąb szypułkowy	Posejsza prywatna	Ob. pierśnicy: 308 cm;
7.	Wólka Orchowska	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Dąb szypułkowy	Wólka Orchowska	Ob. pierśnicy: 270 cm;
8.	Orchowo	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Jesion wyniosły	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 315 cm;
9.	Orchowo	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Klon jawor	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 230 cm;
10.	Orchowo	<i>UCHWAŁA</i> Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Lipa szerokolistna	Teren przy kościele p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza	Ob. pierśnicy: 230 cm;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

11.	Orchowo	UCHWAŁA Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Lipa szerokolistna	Teren przy kościele p.w. Wszystkich Świętych	Ob. pierśnicy: 335 cm;
12.	Orchowo	UCHWAŁA Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchowo	Topola czarna	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 280 cm;

Wzdłuż głównych dróg w gminie istnieją fragmenty szpalerów drzew, które ze względów krajobrazowych i przyrodniczych powinny zostać zachowane. Korzystne byłoby również wprowadzenie nasadzeń uzupełniających istniejące już ciągi drzew oraz całkiem nowych przy śródpolnych drogach.

6.3.4 OBSZARY UZNANE ZA KLUCZOWE W OCHRONIE PRZYRODY

Szczególnie piękny krajobrazowo obszar to rynna jeziorna w zachodniej części gminy obejmująca Jez. Skubarczewskie, Słowikowskie i Kamienieckie. Jest to jednocześnie dolina rzeki Noteci Zachodniej (lokalna nazwa rz. Kwieciszewica) łączącej te jeziora. Liczne kępy drzew i krzewów stanowią ostoje ptactwa wodnego. W koncepcji krajowej sieci ekologicznej „ECONET – POLSKA” teren został zaliczony do korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym. Korytarz ekologiczny to struktura przestrzenna, która umożliwia rozprzestrzenianie się gatunków pomiędzy tzw. Obszarami sieci ekologicznej.

W przypadku gminy Orchowo korytarz ekologiczny łączy obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym, noszący nazwę Obszaru Powidzko – Gopłańskiego, z korytarzem ekologicznym o znaczeniu międzynarodowym, jakim jest dolina Noteci, a przez nią z obszarem węzłowym Borów Tucholskich.

7. OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

7.1 STAN ZACHOWANIA I ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Stan zachowania zabytków wpisanych do rejestru na terenie Gminy charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Bardzo dobry stan techniczny prezentują następujące obiekty:

- dom mieszkalny przy ul. Lipowej nr 1 w Orchowie wraz z terenem działki nr 281 stanowiącym najbliższe otoczenie zabytku, wpisany do rejestru w 2005 roku z uwagi na wartości historyczne i architektoniczne, zachowaną bez zmian bryłę, wystrój architektoniczny

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

elewacji oraz układ wnętrza. Dom ten wzniesiony został w końcu XIX wieku jako tzw. lekarzówka. Dom w dobrym stanie technicznym, teren zieleni pielęgnowany z zachowaniem starodrzewu (własność prywatna).

- **zespół kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie**. Kościół założony i uposażony w 1369 r. przez Mikołaja, chorążego gnieźnieńskiego, najpierw w Woli Orchowskiej, później przeniesiony do Orchowa. W 1446 kościół ponownie uposażony i erygowany przez Jana i Stanisława Orchowskich. Obecny kościół parafialny pobudowany został w latach 1789-1792, fundatorką była Petronela z Gałczyńskich, Mlicka, a budowniczym ks. Ignacy Gułkowski, kanonik laterański i pierwszy proboszcz. Jest to budowla jednonprzęsłowa, zamknięta od wschodu trójbocznym prezbiterium, a od zachodu wieżą. Od strony południowej znajduje się kaplica, a od północnej prezbiterium. Kościół zbudowano w technice zrębowej, a pod koniec XVII w. od frontu dobudowano kwadratową wieżę zwieńczoną dużym blaszanym, baniastym hełmem z latarnią. Kościół był remontowany w latach 1997-2002. W 2024 roku odrestaurowano ołtarz boczny św. Józefa, ambonę i chrzcielnicę. Budynek pozostaje w bardzo dobrym stanie technicznym. Struktura drewniana, dach gontowy, wieża pokryta blachą utrzymane prawidłowo i zgodnie z tradycyjnymi metodami konserwacji (własność kościelna).

- **dwór w Osówcu**, murowany z drugiej połowy XVIII wieku, powiększony od strony północnej w XX wieku. Jest to bardzo interesujący przykład typowego dla ziem polskich dworu alkierzowego o rozwiniętej i malowniczej bryle, na którą składają się parterowy korpus, wypiętrzony pośrodku dwukondygnacyjnym obustronnym ryzalitem i cztery niskie alkierze. Dwór remontowany był w latach 80-tych XX w. Budynek zachowany w stanie dobrym, murowany o solidnej konstrukcji. Zaleca się utrzymywać regularne przeglądy techniczne ścian murowanych i elementów konstrukcji drewnianych. Potrzebna rewitalizacja parku: usunięcie samosiewów, porządkowanie wartościowego starodrzewu i odnowienie reprezentacyjnych alei parkowych (własność prywatna).

- **kościół p.w. Św. Marcina w Linówcu** został zbudowany w 1749 r. z fundacji Sebastiana Cząstkowskiego, usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu. Bryłę tworzy regularny prostopadłościan, zamknięty od wschodu trójbocznie z trzema niższymi bryłami - kruchty, kaplicy i zakrystii nakrytymi dachami dwuspadowymi. W 2024 roku dokonano kapitalnej odbudowy kościoła w celu przywrócenia go do użyteczności publicznej. Zakres prac obejmował: wykonania nowego gontowego pokrycia dachu, wymiany nowego deskowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orzechowo na lata 2025-2028

szalowania zewnętrznego, wymianie stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej, remont podłóg w zakrystii, impregnacji ogniochronnej i przeciwko biologicznym szkodnikom drewna. W rezultacie prowadzonych remontów stan kościoła jest bardzo dobry, dach i sylweta obiektu utrzymywane prawidłowo. Wieże i krzyż odrestaurowano w 2024 roku, poprawiono stan techniczny i i estetykę. Wyposażenie barokowe zachowane w dobrym stanie, częściowo odnowione, ołtarze i ambona nadal wymagają bieżących przeglądów konserwatorskich. Polichromie zachowane fragmentarycznie, rekomendowane ewentualna konserwacja pozostałych dekoracji (własność kościelna).

- **kościół p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza** – kościół ewangelicki wzniesiony został na przełomie XIX i XX w. jako jednoprzestrzenna budowla, z wydzielonym prostokątnym prezbiterium oraz z masywną wieżą w osi fasady. Po II wojnie światowej został przejęty przez Parafię Rzymskokatolicką p.w. Wszystkich Świętych w Orzechowie Dolnym i użytkowany był jako filialny do czerwca 2001 roku. Pod względem stylowym reprezentuje cechy neogotyckie. W 2002 roku przeprowadzono remont więźby dachowej i wymieniono pokrycie dachowe wieży, a w 2007 roku wyremontowano dach nad nawą główną i prezbiterium. W roku 2008 przeprowadzono prace remontowe stropu (sufit) nad nawą główną świątyni, zaś w roku 2011 w związku z konsekracją Kościoła wyremontowano prezbiterium. Po remoncie kościół zachowany w stanie bardzo dobrym. Nie odnotowano zniszczeń ani degradacji po pracach konserwatorskich. Budynek stanowi przykład wartościowego obiektu sakralnego (własność kościelna).

- **kaplica grobowa Mlickich w Osówiec** – murowana, powstała w 1883 roku jako kaplica grobowa właścicieli majątku Osówiec, obecnie kaplica p.w. MB Różańcowej. Kaplica zachowała się w ogólnym, dobrym stanie – konstrukcja murowana nie wykazuje poważnych uszkodzeń. Położona nieco poza zabudową wsi, otoczona drzewostanem, w polu – co wpływa korzystnie na zachowanie elewacji, ale wymaga starannej pielęgnacji otoczenia. Wnętrze kaplicy zachowane jest w dobrym stanie. Nadal pełni lokalną rolę liturgiczną – co niedzielę odprawiane są msze święte jako kaplica parafialna parafii pw. Wszystkich Świętych w Orzechowie (własność Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa).

- **dom nr 10 w Rękawczynie** – dom gliniany, powstał w 1798 roku, rozbudowany w końcu XIX w., wykorzystywany jest, jako dom letniskowy, wyremontowany, stan dobry (własność prywatna).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- **park w Linówcu** - Część drzew wyrosła w wyniku naturalnej sukcesji. Runo jest urozmaicone. Całkowitemu zatarciu uległ dawny układ ścieżek, natomiast czytelne są polany oraz masywy i grupy wysokich drzew. Opracowany w listopadzie 2009 r. „Projekt rewaloryzacji i rewitalizacji parku w Linówcu” zakłada wzbogacenie składu gatunkowego drzew, krzewów i bylin oraz poprowadzenie układu ścieżek, który udostępni wszystkie fragmenty założenia parkowego. W oparciu o nowy układ komunikacyjny zaprojektowano ścieżkę przyrodniczą, wyposażoną w tablice edukacyjne, ławki i kosze na śmieci. Park zachował czytelną kompozycję krajobrazową: aleje drzew, skupiska zieleni i historyczny drzewostan. Pomnikowy dąb pozostaje chronionym drzewem, świadczącym o wartości przyrodniczej parku (własność gminna i prywatna).

- **park w Myślątkowie** - park nie ma opłotowania. Zgodnie z opracowanym w lipcu 2009 r. „Projektem rewaloryzacji Parku w Myślątkowie” przeprowadzono prace rewitalizacyjne w zachodniej części parku. Alejki poprowadzono po linii łuków, przeprowadzono radykalne cięcia w drzewostanie oraz nasadzenia drzew i krzewów. Na obrzeżach parku wykonano boisko do piłki plażowej oraz parking. Wzdłuż alejek postawiono ławki i kosze na śmieci. W 2021 roku dokonano rewaloryzacji północnej części parku polegającej na wytyczeniu ścieżek, założeniu trawnika, nasadzeniu roślin i montażu elementów małej architektury oraz urządzeń placu zabaw dla dzieci, a także wykonaniu punktu obserwacyjnego i gry terenowej. Zachowana wyraźna struktura parkowa. W dobrym stanie, wymaga stałej pielęgnacji zieleni (własność gminna).

- **park w Słowikowie** - w parku w wyniku naturalnej sukcesji na znacznej jego części pojawił się różnogatunkowy podrost, a układ komunikacyjny uległ zatarciu. Poprzez wybudowanie współczesnego budynku szkolnego został mocno zniekształcony układ kompozycyjny parku. Park odzyskał częściowo swą świetność dzięki przeprowadzonej rewaloryzacji w 2012 r. zgodnie z opracowanym przez architekta krajobrazu w listopadzie 2011 r. projektem. W parku zaprojektowano cztery wnętrza, każde o nieco innym przeznaczeniu. Wokół polany stanowiącej węzeł kompozycyjny poprowadzono ścieżkę wyposażoną w ławki i kosze na śmieci, na polanie położonej w sąsiedztwie zabudowań mieszkalnych przygotowano miejsce na ognisko oraz postawiono altanę, natomiast funkcje edukacyjne poprzez postawienie tablic edukacyjnych zyskało wejście do parku oraz część drzewostanu ujęta w ramy ścieżki parkowej prowadzącej do pomnikowych dębów. W dobrym stanie, choć wymaga stałej pielęgnacji zieleni, opieki konserwatorskiej drzewostanu (własność gminna, prywatna).

W opracowanych planach rewaloryzacji zieleni w wyżej wymienionych parkach szczególnie nacisk został położony na odtworzenie biegu ścieżek i uporządkowanie szaty

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

roślinnej (wycinka krzewów, likwidacja martwych lub chorych drzew oraz nowe nasadzenia), a także wyposażenie parków w elementy małej architektury. Ze względu na wysoką wartość założeń parkowych, szczególnie w Słowikowie i Linówcu, gruntowną rewaloryzację należałoby przeprowadzić w jak najkrótszym czasie.

W najgorszym stanie technicznym ze wszystkich zabytków w gminie Orchowo są budynki mieszkalne w Gałczynku nr 5 i Myślątkowie nr 21. Wymagają one podjęcia natychmiastowych prac zabezpieczających bądź remontowych.

- **dom nr 5 w Gałczynku** – dom wg tradycji zbudowany w 4 ćw. XVIII w. położony w centrum wsi, usytuowany szczytowo do drogi. Stan zachowania zły – kamienie fundamentowe - otoczaki - rozpojone, drewniane ściany w konstrukcji mieszanej zniszczone biologicznie. Od wewnątrz ściany zawilgocone, wyłożone gliną z sieczką i otynkowane zaprawą glinianą. Strop drewniany, belkowy - belki zniszczone biologicznie, ugięte. Więźba dachowa drewniana, dach w stanie dobrym pokryty płytami eternitowymi falistymi. Stolarka okienna i drzwiowa - zniszczona. Wewnątrz centralnie zlokalizowany znacznych rozmiarów trzon komina butelkowego, murowanego z cegły ceramicznej pełnej na zaprawie glinianej oraz piec kaflowy (własność prywatna).

- **dom nr 21 w Myślątkowie** – pierwotnie leśniczówka, z częścią gospodarczo-inwentarską w przyziemiu, zbudowany ok. 1910 r. Budynek usytuowany na niewielkim wzniesieniu otoczony lasem. Fundament z kamienia łamanego na zaprawie wapiennej. Ściany murowane z cegły pełnej, część gospodarcza wykonana w drewnianej konstrukcji szkieletowej pierwotnie oszalowana deskami, obecnie zniszczona. Budynek założony na planie prostokąta, bryła zwarta dwukondygnacyjna nakryta dachem dwuspadowym z naczółkiem od strony wschodniej. Połączenie dachu wysunięta znacznie poza lico ściany. Pokrycie dachu – dachówka karpiówka ceramiczna w koronkę, częściowo uszkodzona. Brak podłóg, schodów, stolarki okiennej i drzwiowej (własność prywatna).

Znacznym zagrożeniem dla zabytków nieruchomych jest degradacja zabytkowej substancji spowodowana wymogami współczesnej cywilizacji. Wymiana historycznej tkanki budynków w postaci oryginalnych drewnianych stolarek okiennych i drzwiowych, ceramicznego pokrycia dachowego, a także pozbawianie budynków ich pierwotnych dekoracji architektonicznych negatywnie wpływa nie tylko na same obiekty, ale także na charakterystyczną zabudowę wiejską czy folwarczną. Zagrożenia te związane są nie tylko z wymianą stolarek okiennych i drzwiowych, ale także powiązane niejednokrotnie z

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

powiększeniami otworów okiennych bądź ich zamurowaniami, a także niekontrolowanymi rozbudowami zniekształcając w ten sposób zabytkowy wizerunek zabudowy.

Gmina Orchowo oprócz pojedynczych, cząstkowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie posiada ogólnego planu będącego prawem miejscowym. Fakt ten z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest istotnym zagrożeniem dla zabytków nieruchomych figurujących w ewidencji. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Pozostałe - wpis do rejestru zabytków, dotyczy nielicznej grupy obiektów w gminie Orchowo, zaś uznanie za pomnik historii i utworzenie parku kulturowego, obecnie gminy nie dotyczy. Brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony historycznych założeń ruralistycznych, zespołów folwarcznych, cmentarzy i parków nie wpisanych do rejestru zabytków oraz pojedynczych obiektów architektury spowodować może nieodwracalne, daleko idące przekształcenia przestrzenne, kubaturowe, materiałowe oraz architektoniczne krajobrazu kulturowego gminy.

Na największe zagrożenia narażone są stare nieczynne cmentarze, z których żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków. Są one nieogrodzone i niezagospodarowane, ulegają postępującej degradacji. Z uwagi na łatwy dostęp oraz na zarośnięcie samosiejkami i licznymi krzewami, pozostałości starych nagrobków i metalowych krat są zagrożone kradzieżą.

7.2 STAN ZACHOWANIA I ZAGROŻENIA DLA ZABYTEKÓW RUCHOMYCH

W odniesieniu do zabytków ruchomych ich stan zachowania jest zróżnicowany. Interwencji konserwatorskiej wymagają elementy wyposażenia kościoła p.w. św. Marcina w Linówcu. Pod koniec 2024 roku w kościele p.w. Wszystkich Świętych dokonano kompleksowej konserwacji i restauracji ołtarza bocznego Św. Józefa, ambony i chrzcielnicy a w marcu 2025 roku prace wykonano dla ołtarza głównego i obrazów. Pozostałe obiekty wymagają planowej konserwacji.

W stosunku do najcenniejszych zabytków ruchomych w gminie znajdujących się w obiektach sakralnych największym zagrożeniem może być pożar bądź włamanie w kościele p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, a przede wszystkim w drewnianym kościele filialnym w Linówcu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

7.3 STAN ZACHOWANIA I ZAGROŻENIA DLA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień oraz pojawiają się nowe zagrożenia dla stanowisk archeologicznych

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Orchowo wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa. Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim: inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg oraz sieci wodociągowych i kanalizacyjnych na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków. Na terenie gminy Orchowo są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych. Należą do nich między innymi planowane na najbliższe lata inwestycje:

- A. Orchowo, centrum dziedzictwa historycznego i kulturalnego gminy Orchowo polegająca na zagospodarowaniu terenów wokół urzędu (parking, chodniki, nasadzenia roślin), budowie placu zabaw dla dzieci - 2025
- B. Budowa kanalizacji Orchowo ul. Dąbrowa - 2025

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- C. Aby nasza wieś była przyjazna mieszkańcom, aktywna i nowoczesna, zadbane i atrakcyjna dla turystów – odnowa miejscowości Szydłowiec polegająca na budowie boiska i placu zabaw, budowie chodników, montażu architektury ogrodowej i posadzeniu roślin - 2025
- D. Odnowa miejscowości Skubarzewo polegająca na budowie chodników, schodów, montażu architektury ogrodowej, założeniu trawnika i posadzeniu roślin - 2025
- E. Budowa kanalizacji sanitarnej Szydłowiec - 2026
- F. Budowa nawierzchni drogi gminnej, ulice: Kościuszki, Myślickiego, Bolesława Prusa, Lipowa - 2025

Z pewnością można jedynie stwierdzić, że stanowiska położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach i terenach zalesionych nie wykazują się stanem naruszenia ich substancji zabytkowej, co kwalifikuje je do stanowisk najlepiej zachowanych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom zlokalizowanym na terenie gminy.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest uzgadnianie oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Należy zaznaczyć, że zasięg stanowisk wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych nie zawsze jest zasięgiem, który dokładnie odpowiada występowaniu pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Zasięg ten należy traktować orientacyjnie może okazać się w wyniku prac ziemnych, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonych stanowisk.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

8. CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

9. KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

9.1 AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Gminna ewidencja zabytków została oficjalnie sporządzona w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2009 – 2012, przyjętego uchwałą Rady Gminy nr XL/252/09 z dnia 26 listopada 2009. Podstawowym, ogólnie pojętym, założeniem Programu jest ukierunkowanie działań Samorządu Gminnego mające na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania gminnego środowiska kulturowego. Dla realizacji powyższego założenia niezbędne jest zastosowanie szczegółowych celów określonych, do których należą:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie,
- sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Poznaniu do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy,
- przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji tzw. „małej architektury” (kapliczki, krzyże, pompy, studnie, piwniczki), w postaci kart adresowych wraz z dokumentacją fotograficzną,
- pomoc właścicielom w przygotowaniu wniosków o wpisanie najciekawszych obiektów do rejestru zabytków.

9.1.1 AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

- Uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie,
- Sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Poznaniu do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

W okresie trwania Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Orchowo na lata 2025- 2028 planowane są następujące prace konserwatorskie przy zabytkach:

- Konserwacja i restauracja ołtarza głównego i obrazów w kościele parafialnym p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie,
- Renowacja kapliczki z 1945 roku w Skubarzewie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

W sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy Orchowo powołujemy się na Uchwałę nr LXXXVIII/413/23 Rady Gminy Orchowo z dnia 29 maja 2023 roku.

9.1.2 PLAN OCHRONY ZABYTEKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Działania te realizują w ramach zadań obrony cywilnej organy administracji publicznej odpowiednich stopni i kierownicy jednostek organizacyjnych posiadających zabytki, przy użyciu środków finansowych posiadanych przez te jednostki.

Powyższe przedsięwzięcia realizowane są poprzez:

- **Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych** – w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- **Podwyższenie gotowości** wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia poprzez właściwe organy kierowania kryzysowego;
- **Reagowanie** w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- **Zabezpieczenie i dokumentowanie** po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;

Plan ochrony zabytków, o którym mowa, sporządza się odpowiednio do przewidzianych i realnych zagrożeń w szczególności na wypadek: pożaru, powodzi, ulewy lub z innych przyczyn, wichury, katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej, demonstracji i ruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu, ataku terrorystycznego oraz konfliktu zbrojnego.

Zgodnie z Zarządzeniem nr 14/2018 Wójta Gminy Orchowo z dnia 30 stycznia 2018 roku, przyjęto Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Orchowo. Od tamtego czasu nie było aktualizacji programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

9.2 EDUKACJA I PROMOCJA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW

- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- wprowadzenie tematyki ochrony dóbr kultury, historii regionu i opieki nad zabytkami do zajęć szkolnych na lekcjach historii i wychowawczych,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Orchowo na lata 2025-2028” na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

9.3 ŚCIEŻKI I SZLAKI EDUKACYJNO-TURYSTYCZNE PIESZE I ROWEROWE

- utworzenie na terenie gminy Orchowo szlaku turystyczno-edukacyjnego, informującego o przeszłości gminy i jej zabytkach wraz z oznakowaniem najważniejszych obiektów (obiektów sakralnych, obiektów przemysłowych, domów mieszkalnych). Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na terenie gminy, które zostaną umieszczone przy poszczególnych obiektach w porozumieniu z ich właścicielami,
- utworzenie na terenie gminy ścieżek turystyczno-edukacyjnych wzdłuż linii kolejowej prowadzącej od budynku dworcowego w Orchowie poprzez zachowane wiadukty do budynku dworca w Różannie i dalej w kierunku Mogilna, w porozumieniu z władzami sąsiedniej gminy i we współpracy z Mogileńskim Stowarzyszeniem Miłośników Kolei. Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na trasie szlaku, które zostaną umieszczone przy obiektach zabytkowych w porozumieniu z ich właścicielami,
- nawiązanie współpracy z gminami, na terenie których znajdują się drewniane obiekty sakralne w zakresie wymiany doświadczeń, wypracowania wspólnych metod działania, utworzenia wspólnych szlaków turystyczno-dydaktycznych,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

- podjęcie współpracy z instytucjami odpowiedzialnymi za wprowadzenie dodatkowego oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich i powiatowych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów.

9.4 OKREŚLENIE ZASOBÓW ZABYTKOWYCH, KTÓRE MOŻNA WYKORZYSTAĆ DLA TWORZENIA NP. TRAS TURYSTYCZNYCH, ŚCIEŻEK DYDAKTYCZNYCH ITP.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. W świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy bowiem naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyzno krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Przez obszar gminy Orchowo przebiegają odcinki znakowanych szlaków rowerowych, które zostały wytyczone i oznakowane z inicjatywy Związku Gmin Powidzkiego Parku Krajobrazowego. Trasy te stwarzają możliwość zwiedzenia na rowerze najbardziej atrakcyjnych turystycznie fragmentów Parku. Są to szlaki o charakterze lokalnym, a trasy w większości przebiegają po drogach gminnych i gruntowych:

Szlak czerwony o długości 50 km noszący nazwę „Wielka orchowska” wiedzie z Orchowa Górnego przez Linówiec, Mlecze, wzdłuż jezior: Kownackiego i Suszewskiego, wieś Osówiec, Szydłowiec i dalej łądnym kompleksem lasów przez Gałczynek, Skubarczewo, Kinno, Słowikowo, Rękawczyn i Myślątkowo do Orchowa Dolnego. Ta łatwa, choć dość długa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

trasa pozwala na zapoznanie się ze wszystkimi najcenniejszymi walorami gminy Orchowo. Na szlaku tym znajdują się zarówno zabytkowe kościoły i dworki, jak i piękne krajobrazy.

Szlak czarny o długości 30 km noszący nazwę „Cztery jeziora” przebiega pomiędzy czterema jeziorami położonymi w rynn timer powidzko-ostrowskiej: Wilczyńskim, Kownackim, Suszewskim i Budzisławskim. Szlak ten na odcinku biegnącym na obszarze gminy Orchowo pokrywa się ze szlakiem czerwonym łącząc wsie Szydłowiec i Osówiec z największą atrakcją na tej trasie jaką jest Skansen Archeologiczny w Mrówkach (gm. Wilczyn) ze zrekonstruowanym grodziskiem stożkowym z okresu średniowiecza.

Zróżnicowany krajobraz, zasoby turystyczne regionu, szereg cennych zabytków, a przede wszystkim system 17 jezior połodowcowych, zwykle wąskich, długich i głębokich, z których większość połączona jest drobnymi ciekami i kanałami stanowi znakomitą podstawę do utworzenia szlaków wodnych.

Drugą możliwością jest utworzenie szlaku kościołów drewnianych. Fragment tego szlaku Słupca – Koszuty – Młodojewo - Kazimierz Biskupi – Wilczyn i dalej Linówiec - Orchowo Dolne, mógłby stanowić pewną propozycję turystyczną dającą możliwość zaprezentowania walorów naszej Gminy i wpisania jej na „mapę miejsc godnych odwiedzenia”.

Kolejną atrakcją godną zainteresowania jest nieczynna linia kolejowa Orchowo-Mogilno. Linia ta jest wielkim osiągnięciem inżynieryjnym, na jej długości znajduje się 17 wiaduktów oraz 4 mosty i w większości trasa przebiega po wysokich nasypach, dzięki czemu jest bezkolizyjna. Nawiązanie współpracy z Mogileńskim Stowarzyszeniem Miłośników Kolei oraz gminami, przez które przebiega ta linia kolejowa dałoby możliwość wzbogacenia oferty turystycznej Gminy.

W naszej ocenie szczególną uwagę należy jednak położyć na dziedzictwo przyrodnicze występujące na terenie gminy. Należy wykorzystać te walory i uwzględnić w działaniach planistycznych dotyczących koncepcji szlaków turystyki pieszej i rowerowej.

10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem formującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie bezpośrednio przez struktury samorządu gminnego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

(Urząd Gminy w Orchowie) oraz pośrednio poprzez oddziaływanie na inne podmioty władające obiektami zabytkowymi, w tym gminne jednostki organizacyjne.

Dostępne instrumentarium za pośrednictwem, którego realizowany będzie program, jest wyznaczone przez obowiązujące w tym obszarze regulacje prawne.

W realizacji niniejszego programu Gmina wykorzystywać będzie wszystkie dostępne instrumenty prawne, finansowe, społeczne, a także instrumenty koordynacji i kontroli.

Instrumenty prawne:

1. program krajowy i program wojewódzki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
2. dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podstawie ustaw,
3. uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli zabytków).

Instrumenty finansowe:

1. środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
2. subwencje,
3. dotacje,
4. dofinansowania,
5. zbiórki społeczne,
6. fundusze Wspólnoty Europejskiej.

Instrumenty społeczne:

1. edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
2. pełna informacja i sprawna komunikacja zapewniająca poparcie lokalnej społeczności dla programu,
3. współpraca i współdziałanie z sektorem pozarządowym.

Instrumenty koordynacji i kontroli:

1. gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
2. utworzenia w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Orchowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
3. wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

11. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

12. NIEKTÓRE ZEWNĘTRZNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków udostępnianych przez m.in.:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Corocznie ogłaszane są różne programy i priorytety dotyczące poprawy opieki i ochrony nad zabytkami; należy zwrócić na nie uwagę przy staraniach się o konkretne dotacje finansowe służące realizacji działań zawartych w gminnym programie.

Program operacyjny DZIEDZICTWO KULTUROWE realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje udzielane wyłącznie na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt. Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>Podmiotami

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

Budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych zarówno jednostkom sektora finansów publicznych jak również pozostałym jednostkom.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Orchowo na lata 2025-2028

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Starostwo Powiatowe w Słupcy

Na podstawie Uchwały Nr LXXII/439/2024 Rady Powiatu Słupeckiego z dnia 25 stycznia 2024r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

PRZEWODNICZĄCA
Rady Gminy Orchowo

Jankina Nowak